

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

ЛИЛИЯ МАНОЛОВА. БЪЛГАРСКА ЕЗИКОВА КУЛТУРА. ИЗ МИНАЛОТО И СЪВРЕМЕННОСТТА. СОФИЯ, ИЗД. ПРАДИГМА. 2018, 253 СТР.

Прегледът представя книгата на Лилия Манолова, посветена на езиковата култура – в миналото и настоящето. Обзорът обръща внимание на факта, че това изследване представя съвременен подход към обогатяването на теоретичния анализ на езиковите данни.

LILIA MANOLOVA. BULGARIAN LANGUAGE COMPETENCE. PAST AND PRESENT. SOFIA, PARADIGMA PUBLISHING HOUSE. 2018, 253 P.

This review deals with a book by Lilia Manolova devoted to language competence in the past and the present. The review draws attention to the fact that this research represents a remarkable modern approach to the enrichment of the theoretical analysis of language data.

Темата на тази книга не е нова нито за българското езикознание, нито за авторката ѝ. Още от 1972 г. Л. Манолова работи с любов и всеотдайност върху проблемите на езиковата култура. Тук няма да изброявам многобройните ѝ статии, посветени на редица неправилни употреби в речта или на нерешени въпроси. Но не мога поне да не спомена двете ѝ книги „Съвременна езикова култура“ (2002 г.) и „Етикет и речев етикет“ (2008 г.), за продължение на които може да се приеме тази ѝ книга. Новите моменти в нея са многобройни – теоретични или съвсем конкретно практически. Но казано в най-общ смисъл, новото е в цялостното обобщение върху темата *Българска езикова култура* – както в теоретико-методологическите постановки за явлението и неговата история, така и в анализа на редицата случаи за неправилности в речта. И всичко това с обосновани препоръки и емоционално изразено лично отношение.

Основната характеристика на изложението е ярката му актуалност. И несъмнено, трябва да добавя – нейната двуаспектност. Всеки ред в нея, проникнат от значимостта на разглежданите явления за науката и обществото, представлява интерес както за езиковедите, така и (а може би още повече) за всеки български гражданин, за най-широките кръгове от населението.

Накратко казано, други характерни черти на този труд са:

- Съпоставката и ясно прокараната връзка между миналото и съвременното състояние.

- Подборът на материала за доказване на предложените тези, който е дал възможност на авторката да осъществи такова изследване, в което резултатите произтичат от индуктивно установените данни.

- Достоверност, която се дължи на две причини. От една страна, изнасят се реални факти, за които може точно да се посочи времето, ситуацията и участниците. От друга страна, авторката привлича такива събития, на които самата тя е свидетелка, и нещо повече – в много от тях и активна участничка.

- Проекцията, която насочва към бъдещето на родната ни реч. Л. Манолова не само обсъжда съвременното състояние на тази толкова динамична система на българския език, не само критикува или утвърждава. Тя проектира тенденциите и надеждите си за нейното развитие. С препоръките, които прави, очертава и пътищата за нейното усъвършенстване сега и в бъдеще.

- Интердисциплинарност на разработката – езиковата и духовната култура са показани като два отделни, но тясно свързани аспекта или като две области, съставлящи по-общото явление култура.

- Ярко изразена ангажираност при обсъждането на най-наболелите или спорните въпроси по отношение на езиковата политика, водена от обществото и държавата. Напр. относно Закона за употребата на българския език; определителния член при съществителните имена от мъжки род; някои аспекти на речевия етикет и т.н.

- Не само разкриване на негативното в речта на обществото, но и грижа, и вяра във възможностите за съхранение на родния език. Авторката представя своята прогноза като надежда за бъдещето, срв. „Национално отговорната културна политика и образованието успешно могат да способстват за съхранението на България като държава индивид, а респ. и на езика ни, древен и вечен“ и също: „Вярвам в съхранението на родния ни език или по точно се опитвам да тая надежди и поради равноправните му позиции между останалите езици в Европейския съюз, между които той е и официален, и работен“.

Изложението е изключително богато на факти, тези, идеи и конкретен речев материал. Но авторката е съумяла цялото това богатство да събере и синтезира по много подходящ начин и във вид, достъпен за читателя, който не е с филологическо образование.

Организираща го е във Въведение, 10 глави и Заключение. А всяка глава се състои от по няколко раздела, които дават възможност изложението да се структурира по възможно най-добрия и прегледен начин.

Във Въведението авторката скромно обявява голямата си цел: да припомни търсенията и приносите на своите предходници и учители, да представи собствените си разбирания и оценки за езиковата култура като явление в живота на обществото и като научно-приложен дял на езикознанието, да анализира накратко съвременното състояние на езиковата култура на българите. Така тя, без да се самоизтъква, ни насочва към многобройните и ценни приноси на тази

книга, а и на цялото си творчество. И нещо повече, прави ни съпричастни към своите вълнения и ни кара да прочетем книгата на един дъх, с голям интерес и с не по-малко любопитство.

В Първа глава „Езикова култура. Основни понятия“ се обясняват по достъпен начин такива основни понятия, свързани с езиковата култура като:

- език и реч;
- речева дейност;
- качества на речта – точност, яснота, богатство, стегнатост, чистота, благозвучност;
- публична реч и нейните видове;
- език и култура (езиковата култура авторката поставя в един контекст с духовната култура и свързва с културата на поведението);
- двете значения на термина езикова култура и вариантите му названия;
- дяловете на езикознанието в тяхната връзка с езиковата култура;
- езикова норма и кодификация;
- нормите в правоговора и правописа;
- езикова политика.

Във Втора глава „Из историята на българската езикова култура“ авторката търси корените на езиковата култура в хилядолетната история на българите. Започва от Светите братя Кирил и Методий и техните ученици, като се спира на приноса им в изграждането и развитието на старобългарската книжнина, литература и култура през епохата на Средновековието. Специално внимание отделя на книжовниците от Възраждането – Паисий, П. Берон, Н. Рилски, В. Априлов, Ив. Богоров, К. и Д. Миладинови, П. Р. Славейков, Л. Каравелов, Хр. Ботев, Ив. Вазов.

Отделни раздели са посветени на видните радетели за висока езикова култура от XX в. Ал.-Т. Балан, Л. Милетич, Б. Цонев, Ст. Младенов, Л. Андрейчин, Ст. Стойков.

Отбелязани са и приносите на нашите съвременници П. Пашов, Хр. Първев, М. Виденов, Вл. Мурдаров.

В Трета глава „Строители на българската словесност“ се оценява творчеството на писатели от Възраждането, XIX в., XX в. (П. Р. Славейков, Л. Каравелов, Хр. Ботев, П. П. Славейков, Ив Вазов, Ст. Михайловски, Елин Пелин, П. Яворов, Н. Лилиев, Й. Йовков, Хр. Смирненски, Г. Милев, Ат. Далчев, Ел. Багряна, Н. Вапцаров), както и на съвременни творци от началото на XXI в., живите от „които продължават да бият камбаната, призовавайки да преодолеем бездуховността“ (Р. Ралин, Ст. Стратиев, Б. Христов, К. Павлов, Ст. Цанев, Т. Димова).

В Четвърта глава „Съвременна езикова култура“ авторката, след като дава дефиниция на това понятие във връзка с езика на прехода и прави извода, че

този език все повече се отдалечава от нормите на фонетичната и граматичната правилност, извежда и неговата най-характерна черта, а именно освободеност от нормативност. В тази посока тя прави редица конкретни анализи на медийния език и на българската парламентарна реч, която най-общо характеризира като език на омразата, а по-конкретно посочва negliжирането на словото и опростачването на езика. Тук са разгледани и тенденциите в съвременното езиково развитие – глобализация; интернационализация и интелектуализация на лексиката; демократизация с трите ѝ прояви колоквиация, жаргонизация и експресивизация.

Специално място е отделено и на езиковите манипулации.

Пета глава „Електронните медии и проблемите на книжовния правоговор“ е още едно свидетелство за факта какво важно място определя авторката на правоговора в езиковата култура и каква роля отрежда на медиите с тяхното „изключително голямо въздействие върху общонародната езикова практика“... поради това, че „медийният език се възприема едва ли не като образец“. И трябва да се подчертае, че тези изводи не са само общо теоретизиране, тъй като авторката прави обстоен и задълбочен анализ на някои фонетични норми за правилност, напр. изговор на членуваните съществителни от женски род, когато завършват на съгласна; ятов преглас; ударение и т.н. Също нарушенията на граматичните и лексикалните норми за правилност, напр. маскулинизацията на някои съществителни от женски род; множественото число на някои съществителни (*шоу*); членуването на сложните названия; бройната форма за мн.ч.; чуждиците в словото на журналистите; небрежната реч на някои журналисти и политици и др.

Шеста глава „Накратко за сценичната реч“ разкрива същността на сценичната реч, мястото ѝ в дейността на българските актьори и режисьори, ролята ѝ за по-висока речева култура на обществото.

Независимо от това, че авторката е посветила цяла книга на въпросите, свързани с речевия етикет, и тук в Седма глава „Речев етикет“ тя отново се връща към тях не само за да ни ги припомни, но и да ни поднесе нови наблюдения, да ни даде нови препоръки за нашето изискано речево поведение.

Следващите три глави – „Дублетите в развитието на книжовния език“, „Правописът в миналото и днес“ и „Собствените имена на българите“ засягат по-частни теми от интерпретацията на явлението *езикова култура*. Но те също са много съществени за целостта на представяната картина. Същевременно те съдържат и много любопитни моменти, които ще привлекат интереса на всеки един читател.

Книгата завършва с кратко Заключение, в което авторката отново изразява болката си от духовната бедност в съвременното ни общество, от принизеното отношение към нашето неоченимо богатство – родния български език. Но тук много по-силно се налага надеждата, че ще съумеем да опазим родния език и да го усъвършенстваме. Тази вяра авторката насочва към младите хора – тези, които тя е обучавала в университета, но и към всички други, които обичат България и милеят за родния език.

В тази своя книга Л. Манолова обобщава теоретични знания, конкретни наблюдения върху речта на съвременното общество, изводи от плодотворната си дългогодишна преподавателска и научна дейност, за да ги направи достояние на най-широки кръгове от нашата общественост. Но представената книга надминава нашите очаквания. В нея се наслаждаваме на едно живо, емоционално ангажирано, изстрадано изложение върху най-актуалните въпроси относно езиковата култура, които вълнуват всеки гражданин. Несъмнено, общественият патос на Лилия Манолова ще въздейства върху читателите и ще ги увлече в грижата за красотата, чистота, точност и правилност на българската реч.

Мария Попова / Maria Popova

✉ *Чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова*
Секция по терминология и терминография
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ към БАН
mpopova41@abv.bg

✉ *Cor. Member Prof. D.Sc. Maria Popova*
Department of Terminology and Terminography, Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
mpopova41@abv.bg

Публикувано: 28 юни 2019